

Проф. О. Мицюк.

Тадей Р. Рильський (1840--1902) як хлопоман і економіст.

I.

Тадей (Фадей чи Фадей) Розеславович (чи Ростиславович) Рильський побачив світ 21. грудня (старого числення) 1840 року. Був сином великоземельного польського поміщика з с. Ставищ, Сквирського повіту на Київщині.

Середню освіту здобув у Київській II-й гімназії, а високу в Київському університеті Святого Володимира на історично-філологічному факультеті, який скінчив 1862 р. „В Київському університеті — читаємо в некролозі про нього О. Л. — Рильського більш усього інтересувала політична економія, яку тоді читав Бунге, і соціально-культурна історія народів, — науки, над котрими він не переставав працювати впродовж всього наступного життя ¹⁾).

Серед тогочасного студентства Київського університету спочатку виділилася нечисленна група т. зв. пуристів. То була реакція на гульбища, п'янство, легку поведінку і франтовство інших товаришів. „Пуристи відкидали всі вигоди культурної обстанови, носили самий грубий одяг, відрізнялися моральністю, здержливістю, скромністю“... Провідником пуризму був В. Б. Антонович... До групи пуристів належав і Рильський. „І вічна обтрьопаність небіжчика Ф. Рильського — згадує про нього товариш студентства Б. Познанський — довго залишалася як сліди пуристичного відношення до зовнішніх форм життя“ ²⁾)... Той пуризм не довго проіснував і став етапом в розвиткові до хлопоманства, а через останнє до хохломанства.

Майже одночасно з виявами пуризму позасновувалися студентські кружки, земляцтва, що звалися гмінами. На першій курсі університету в національним відношенні Рильський ще йшов вкупі зі студентами поляками, яких тоді в Київському університеті було більше ніж неполяків, бо Варшавського університету ще не було. Вони вибрали його (у 1859 р.) головою київської студентської „гміни“ (тобто земляцтва з тих, хто укінчив дві київські гімназії). Та в нього, як і в його деяких ближчих товаришів, вже пробуджувалися інші думки, назрівав глибокий внутрішній духовий переворот.

Опису того перелому Рильський сам, як то зробив Антонович, не лишив. Про гімназійні його роки нам нічого не відомо. Про студентські знаємо, що він був молодшим і інтимним това-

¹⁾ О. Л. (Орест Левицький) — Фадей Розеславович Рильський (некролог). „Київська Старина“, 1902, ноябрь, ст. 342.

²⁾ Воспоминання Б. С. Познанского в „Украинской Жизни“, 1913, № 3, с. 23; також № 2, ст. 13—14.

ришем старого студента Антоновича, що вже скінчив один медичний факультет і перейшов на історично-фільольогічний, а якого національні і соціальні погляди, загально беручи, вже скристалізувалися. Антонович міг впливати і справді впливав на молодших товаришів, серед яких був і Рильський. З першого писання Рильського¹⁾ видна його реакція на „гольське україно-фільство“, на своєрідне препарування козацької минувшини, видко й знайомство з тією школою, якій в історії політичної економії надано назву соціялістів-асоціяціоністів (Овен, Фурьє...). Мало значіння й те, що студентування Рильського припало на початок царювання Олександра II, на добу лібералізму й підготовку великих реформ в Росії, коли, можна сказати, вся преса, і російська й польська, стала висловлювати свої симпатії до „пригніченого раба“, до кріпака. Але що Рильський і його товариші не потонули в інтернаціональнім, або російським чи польським демократизмі, можна те пояснити головно впливом оточення сучасної їм української стихії й української історичної традиції. Безпосереднє спостереження українського народнього життя в місцях проживання молодих „пуристів“ щасливо доповнювали їх літні мандрівки по Україні.

Першою, про яку маємо відомості, була екскурсія в літку 1859 р., в котрій, крім Антоновича і Рильського, було ще 2—3 особи: в народнім убранні (в свитках) вони пересувалися по краю: з повозкою, запряженою однією конякою. Що ті екскурсії мали величезне значіння на поглиблення національно-соціального споріднення з українським народом, можна перекопатися, читаючи уривкові про них згадки напр. Рильського, писані ним 40 років пізніш. „Підчас нашої студентської канікулярної екскурсії в кінці 50-х років — згадує він — ми зупинилися в Трипіллі на Київщині“, де між іншим чули оповідання „очевидця“ про гайдамацького отамана Швачку²⁾... Тоді ж, — читаємо в другім місці — „нас кілька товаришів студентів провели значну частину канікул в мандрівці по Новоросії. Ми трималися переважно місцевостей ближчих до Дніпра, проїзджаячи по правому його березі... Тут на кожному майже кроці ми зустрічалися з живими спогадами про Запоріжжя“³⁾... Й через 40 років Рильський з захопленням згадує про ті глибокі вражіння, які полишали в душах молодих мандрівників оповідання старих селян про гайдамаків і запорожців, що Швачка, зі своїми хлопцями суворо розправлявся з „панами (поміщиками, О. М.) і жидами“ і закутий на прощання гукає своїм товаришам: „Ви на те не вважайте, пийте, гуляйте, вражих пнів розбивайте“. А спогад про Запоріжжя мав для селян значіння спогаду про вільний приступ до землі і про особисту свободу.

¹⁾ Див. статтю Максима Чорного (Т. Рильського) — Съ праваго берега Днѣпра. — Основа. 1861, февраль, ст. 239—243.

²⁾ Ф. Рильскій. Къ изученію украинскаго народнаго міровозрѣнія „Киевская Старина“. 1903, апрѣль, ст. 13.

³⁾ Там таки, ст. 7.

„За запорожців добре було жить, а тепер — казали селяни — де ярк — там панок, а де яр — там пан“.

В спогадах народу про гайдамаччину вже виступала „критична оцінка кріпацтва“; запорізькі порядки селяни прямо протиставили кріпосним — панським. Те протиставлення було так яскравим, що підчас розмови про очікуване звільнення селян нашим екскурсантам доводилося чути розмірковування „чи не запорожець піднявся?“¹⁾ Сини поміщиків бачили, що народ український (селяни) покривджений і поборений, але вони пуристи, розуміли, що правда по його боці і віддали йому — хлопіві всі свої симпатії.

Ота перша подорож гурта студентів, серед котрих на першій місці були В. Б. Антонович і Т. Р. Рильський, рішуче не подобалась польським поміщикам-душовласникам, прозваним поступовцями за „мошродзеїв“ і не подобалася якраз своєю соціальною стороною. Мандрівники безпосередньо на місцях із уст народу „багацько дечого почули й довідалися не зовсім приємного для мошродзеїв і про їх відношення до своїх тоді ще підданих“.., з чого вони спостерігачі, не робили секрету. Шляхта, „мошродзеї“, всіх симпатиків закріпощеного люду затаврувала, по її представленню, погірливою і принижуючою назвою „хлопоманів“. До мужикофільства гуртка молоді вона спочатку ставилася, як до юнацьких примх, а по тій подорожі, — вже ставилася до нього як до небезпечного явища. Мошродзеї стали ширити про молодь, що гуртувалася навколо Антоновича і Рильського, чутки, ніби вона пропагує повстання кріпаків проти своїх поміщиків.

В осені 1860 р. той гурток ставить питання про відокремлення з польських корпорацій в свою українську громаду. Підчас обговорювання справи серед різних „contra“ згадувано і на нерозвиненість української мови. Рильський на те відказує, що „в міру розвитку українців і мова їх дорозвіється до можливості вжитку її за оформлення абстракції“, вкавував при тім, що „предки наші винні в нерозвиненості української мови“²⁾. Питання відокремлення було актуальним і через те, що назривала польська „інсуреція“ (повстання). Його вирішили позитивно. В 1860 р. група студентів-хлопоманів виписалася з польських гмін і організувала свою українську студентську громаду. От цій групі й надано спеціальну назву „хлопоманів“, що перемінилася вслід за тим у „хохломанів“, які прилучилися до української громади, що після Антоновича — вже тоді існувала. В ту групу сепаратистів увійшло спочатку 15 душ, між котрими були: Антонович, Рильський, Михальчук, Познанський і інші.

(Продовження буде).

¹⁾ Там таки, ст. 7.

²⁾ Воспоминання Б. Познаського, вже цитов. джерело, кн. 3, ст. 20—21.